

مجله تاریخ پزشکی

دوره چهاردهم، شماره چهل و هفتم، ۱۴۰۱

مرکز تحقیقات خلاق و حقوق پزشکی

نقدی بر مقاله «داروشناسی و روش‌های درمان دارویی در مصر باستان»

جمال رضایی اوریمی^۱

۱. مرکز تحقیقات طب سنتی و مکمل، دانشگاه علوم پزشکی اراک، اراک، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: داروشناسی یکی از علوم پزشکی است که سابقه طولانی در سرزمین مصر دارد. به همین منظور در شماره ۳۹ (دوره ۱۱، سال ۱۳۹۸) مجله علمی تاریخ پزشکی مقاله‌ای تحت عنوان «داروشناسی و روش‌های درمان دارویی در مصر باستان» در صفحات ۸۹ تا ۹۵ توسط نگارندان محترم محمدرضا رجب‌نژاد، احمدرضا پاکزاد و پردیس پاکزاد منتشر گردیده که علیرغم بررسی داروشناسی در مصر باستان، به نظر می‌رسد دچار اشکالات در برخی موارد است. این پژوهش یک مطالعه تحلیلی - انتقادی است که با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای به بررسی و ارزیابی مقاله مورد نظر می‌پردازد، لذا هدف از انتشار این پژوهش، بررسی مقاله «داروشناسی و روش‌های درمان دارویی در مصر باستان» از نظر ساختاری و محتوایی و روشی می‌باشد.

واژگان کلیدی: داروشناسی؛ داروسازی؛ نقد؛ مصر باستان؛ تاریخ پزشکی

نویسنده مسئول: جمال رضایی اوریمی؛ پست الکترونیک: Rezaei.history93@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۰۱؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۶/۲۹

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Rezaei Orimi J. A Criticism of the Article "Pharmacology and Therapies in Ancient Egypt". Tārīkh-i pizishkī, i.e., Medical History. 2022; 14(47): e17.

سردبیر محترم مجله علمی تاریخ پزشکی

با سلام واحترام

در شماره ۳۹ (دوره ۱۱، سال ۱۳۹۸) مجله علمی تاریخ پزشکی مقاله‌ای تحت عنوان «داروشناسی و روش‌های درمان دارویی در مصر باستان» در صفحات ۸۹ تا ۹۵ توسط نگارندگان محترم محمدرضا رجب‌نژاد، احمدرضا پاکزاد و پردیس پاکزاد منتشر گردیده است (۱). با توجه به اهمیت مطالعات تاریخ پزشکی در پژوهش‌های پزشکی، خواهشمند است مطالب زیر در یکی از شماره‌های مجله به عنوان نامه به سردبیر منتشر گردد.

مقاله دارای نگارش روان و منسجمی است و نویسندگان با بیانی واضح و رسا به تحلیل مطالب مربوط می‌پردازند و جمله‌بندی‌های مناسبی دارد. در این مقاله روش‌های استعمال دارو در مصر باستان، انواع داروهای گیاهی، حیوانی و معدنی، مواد ضد عفونی‌کننده و مواردی از درمان‌های دارویی در مصر باستان مورد اشاره قرار گرفته است. به نظر می‌رسد یکی از نقاط قوت پژوهش اینست که نویسندگان تلاش کردند تا داروشناسی و روش‌های درمان دارویی در مصر باستان به ویژه استفاده از گیاهان دارویی را مورد بررسی قرار دهند.

بر این اساس و با توجه به بررسی‌های انجام‌گرفته، مقاله از حیث ساختاری، محتوایی و روشی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.

نقد ساختاری: با توجه به موضوع مقاله و نقشی که دارو و داروشناسی و شناخت انواع روش‌های درمانی در درمان بیماری‌ها داشته و مجازبودن استفاده از هفت واژه کلیدی بر اساس دستورالعمل مجله تاریخ پزشکی، بایسته بود از واژگان کلیدی «درمان» یا «روش درمانی» استفاده می‌گردید. در واقع علاوه بر اینکه این واژه‌ها در عنوان تحقیق و در متن اصلی مقاله وجود دارند، در بخش یافته‌ها، نویسندگان عنوان «نمونه‌ای از درمان‌های دارویی مصر باستان» را نیز ذکر کرده‌اند که نشان‌دهنده اهمیت این واژگان است. همچنین یکی از موارد مهم در مقاله وجود برخی اشکالات در برگردان فارسی به انگلیسی است که اشکالاتی در چکیده و برخی واژگان کلیدی دیده می‌شود. یکی از واژه‌های کلیدی، مصر

باستان است، اما برگردان انگلیسی آن Egyptian Bastards نوشته شده که به معنی «حرامزاده مصری» می‌باشد. همچنین در چکیده انگلیسی و در قسمت نتایج جمله اول تکرار شده است.

نقد محتوایی: در مقاله مورد نظر نویسندگان محترم نتوانستند روش مصرف دارو و اشکال دارویی را به روشنی تبیین نمایند. در صفحه ۹۲ و در بخش یافته‌ها در سطر پنجم نوشته شده است: «مصریان دارو را به روش‌های مختلف مصرف می‌کردند، از جمله به صورت قرص‌های لوزی شکل، ژله مانند، ترکیبات مایع، استنشاقی، بخور و مومی شکل و تزریقی.» به نظر می‌رسد منظور نویسندگان در این قسمت اشکال دارویی باشد که به اشتباه روش دارویی نوشته شده است. در واقع «استنشاقی و تزریقی» از روش‌های مصرف دارو هست، ولی مواردی همچون «قرص‌های لوزی شکل، ژله مانند، ترکیبات مایع، بخور و مومی شکل» اشکال دارویی هستند و نه روش مصرف. علاوه بر این نویسندگان در صفحه قبل (صفحه ۹۱، ستون دوم، سطر ۱۵) روش‌های استعمال دارویی نزد مصریان باستان (از راه دهان، از راه مقعد، از راه اندام تناسلی زن، موضعی و بخور) را معرفی نموده بودند (۲).

نویسندگان در بخش داروهای معدنی در مصر باستان بیان می‌کنند که شاخ پودر شده گوزن یکی از داروهای معدنی است که مصریان باستان برای درمان بیماری‌ها مورد استفاده قرار می‌دادند. این در حالیست که منظور از داروهای کانی و معدنی داروهایی است که از معادن (کان‌ها) و دیگر منابع موجود در طبیعت به دست می‌آیند، مانند انواع سنگ‌ها و جواهراتی همچون زاک، بوره، زرنیک، شنگرف، فیروزه، بلور، کهربا، شبه، بنفش، پادزهر، سپیداب و... (۳)، اما شاخ گوزن یکی از اجزای حیوانات بوده و به عنوان مفرده حیوانی در داروسازی مورد استفاده قرار می‌گرفت (۴).

در این مقاله پیشینه پژوهش مغفول مانده و خواننده نمی‌داند این پژوهش چه تفاوتی با سایر پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه دارد. در واقع تحقق هدف‌های هر پژوهش به میزان زیادی به کیفیت پیشینه پژوهش، یعنی مرور تحلیلی و انتقادی آثار و پژوهش‌های موجود بستگی دارد. به عنوان

نمونه مقالات «سیر تکاملی پزشکی و داروسازی در دنیا» (۵) و «آموزش داروسازی و پزشکی در مصر باستان» (۶) به موضوع پزشکی و داروشناسی در مصر باستان پرداخته‌اند. نقد روشی: به نظر می‌رسد نویسندگان از منابع بسیار محدودی همچون «علم در مصر باستان»، «تاریخ مصور پزشکی جهان و ایران» و «تاریخ پزشکی کمبریج» برای بررسی وضعیت داروشناسی مصر باستان استفاده نموده‌اند. با عنایت به منابع مورد اشاره توسط نویسندگان محترم، منابع و کتب معتبر دیگری نیز می‌توانست مورد بهره‌برداری مستقیم آنان قرار بگیرد. کتاب هشت جلدی «طرح بنیادی پزشکی در مصر باستان» اثر Wolfhart Westendorf و همکاران یکی از آثار مهم در زمینه پزشکی و داروشناسی مصر باستان است. همچنین دانشمندان و مورخان دیگری همچون Sir Marc Armand Ruffer، پیشرو مطالعات علمی در مورد مومیایی‌ها، دکتر Franz Yonkreh، پزشک و مصرشناس، دکتر E. Sigerist، مورخ آلمانی، دکتر Galiongi و Lefebvre مصرشناسان بزرگ فرانسوی آثار ارزنده‌ای در مورد تاریخ پزشکی مصر باستان تالیف نمودند که می‌توانست مورد توجه نویسندگان قرار گیرد (۷).

نکته حائز اهمیت دیگر در این تحقیق اینست که نویسندگان روش تحقیق را «مطالعه و بررسی کتابخانه‌ای» عنوان نموده‌اند. این در حالیست که پژوهش‌های تاریخی از لحاظ روش از گذشته تا امروز به سه صورت عملی و امکان‌پذیر است: ۱- توصیفی (روایی، نقلی، وقایع‌نگاری و...)؛ ۲- تحلیلی (علی، عقلی و عملی)؛ ۳- توصیفی - تحلیلی (۸). بر این اساس مقاله مورد نظر به روش توصیفی - تحلیلی نوشته شده و منظور از روش کتابخانه‌ای عنوان شده، روش گردآوری اطلاعات و مطالب می‌باشد.

References

1. Rajabnejad M, Pakzad A, Pakzad P. Pharmacology and Therapies in Ancient Egypt. Medical History Journal. 2019; 11(39): 89-95.
2. Trevor A, Bertram Katzung B. Katzung & Trevor's Pharmacology Examination and Board Review. English: McGraw-Hill Education; 2019.
3. Emadedin Shirazi M. Resale Afione. Tehran: Almaei; 2009.
4. Hakim Momen M. Tohfate al-Momenin. Tehran: Noor Vahi; 2011.
5. Moghbel A. Evolution of Medicine and Pharmacy in the World. From Mesopotamia to Jundishapur. Jondishapour. 2013; 12(5): 453-465.
6. El-Gammal SY. Pharmacy and medicine education in ancient Egypt. Bulletin of the Indian Institute of History of Medicine (Hyderabad). 1993; 23(1): 37-48.
7. Poulet J. Histoire de la Medecine, de la pharmacie, de l art dentaire et de l art veterinaire. Paris: Albin Michel; 1938.
8. Mollaei Tavani A. An introduction to research methods in history. Tehran: Nashr Ney; 2014.